

Rangtasvirda milliy meros obrazlarini ramziy kompozitsiya asosida talqin etish

Shaxnoza Ilxamovna Ibadullayeva

Gulasal Jo'rayeva

Buxoro davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Maqolada milliy cholg'u asbobi - dutor hamda Buxoroning tarixiy me'moriy obidalarini obrazlarini birlashtirgan akvarel kompozitsiyasi badiiy tahlil qilinadi. Tahlil kompozitsion tuzilish, rang munosabatlari, fazoviy yechim va obrazlarning ramziy mazmuniga qaratilgan. Dutor shakli asarning tashkiliy markazi, uning ichida tasvirlangan me'moriy obrazlar esa tarixiy xotira ifodasi sifatida talqin etiladi. Maqolada musiqiy va me'moriy merosni yagona tasviriy obrazga birlashtirishning badiiy imkoniyatlari hamda ushbu yondashuvdan tasviriy san'at mashg'ulotlarida foydalanish yo'llari yoritiladi. Xulosalar bitta asarning sifat tahliliga asoslangan bo'lib, ta'limiy samaradorlik haqidagi fikrlar metodik tavsiya sifatida beriladi.

Kalit so'zlar: rangtasvir, milliy meros, ramziy kompozitsiya, dutor, Buxoro me'morchiligi, akvarel, badiiy obraz, kompozitsion tahlil

Interpreting images of national heritage through symbolic composition in painting

Shakhnoza Ilkhamovna Ibadullayeva

Gulasal Jorayeva

Bukhara State Pedagogical Institute

Abstract: This article presents an artistic analysis of a watercolor composition that integrates images of the dutor (a national musical instrument) and the historical architectural monuments of Bukhara. The analysis focuses on compositional structure, color relationships, spatial arrangement, and the symbolic significance of the imagery. The form of the dutor serves as the organizational center of the work, while the architectural images depicted within it are interpreted as expressions of historical memory. The article explores the artistic potential of merging musical and architectural heritage into a unified visual image and discusses ways to apply this approach in visual arts instruction. The conclusions are based on a qualitative analysis of a single artwork, and insights regarding educational effectiveness are offered as methodological recommendations.

Keywords: painting, national heritage, symbolic composition, dutor, Bukhara architecture, watercolor, artistic image, compositional analysis

Milliy merosni rangtasvir orqali talqin etishda tarixiy yodgorlik yoki milliy buyumning tashqi ko'rinishini tasvirlash bilan birga, uning madaniy mazmunini ochish ham muhimdir. Milliy cholg'u asboblari va me'moriy obidalar turli san'at sohalariga mansub bo'lsa-da, badiiy kompozitsiyada umumiy g'oya asosida birlashtirilishi mumkin. Bunday yechim ijodkordan obrazlarni tanlash, ularning o'zaro nisbatini belgilash va ramziy bog'lanishini asoslashni talab etadi. Ramziy kompozitsiyada tasvirlangan buyum o'zining bevosita vazifasi bilan cheklanmaydi, u asarning umumiy mazmunini ifodalovchi timsolga aylanadi. Shu sababli milliy mavzudagi asarni baholashda unda nechta tarixiy yoki madaniy belgi tasvirlanganidan ko'ra, bu belgilar qanday badiiy munosabatga kirishganiga e'tibor qaratish lozim. Mazkur maqolada ushbu masala dutor shakli ichiga Buxoro me'moriy obrazlari joylashtirilgan akvarel kompozitsiyasi misolida ko'rib chiqiladi. Asardagi dutor va me'moriy obrazlarning ramziy aloqasini, kompozitsion tuzilish hamda rang yechimining ushbu aloqani ifodalashdagi vazifasini tahlil qilish. Buning uchun asosiy va ikkinchi darajali shakllarning munosabati, iliq va sovuq ranglar muvozanati, akvarelning ifoda imkoniyatlari hamda kompozitsiyaning ta'limiy qo'llanishi ko'rib chiqiladi.

Tahlil uchun tanlangan asar - dutor va Buxoroning tarixiy me'moriy obidalari obrazlari uyg'unlashtirilgan bitta akvarel asari bo'lib, maqolada formal-kompozitsion va ramziy talqin usullari qo'llanadi. Formal-kompozitsion tahlil shakllarning joylashuvi, kattaligi, yo'nalishi, rang va detal munosabatlarini ko'rib chiqishga xizmat qiladi. Ramziy talqin esa tasviriy elementlarning asar g'oyasi bilan bog'lanishini izohlashga qaratilgan. Tahlil uchun taqdim etilgan akvarel asari fotosurati va dastlabki qo'lyozmadagi tavsifga asoslanadi. Fotosuratda dutorning yirik tanasi, o'ng yuqoriga yo'nalgan dastasi, me'moriy shakllar, moviy gumbazlar hamda och moviy fon ko'rinadi. Asarning o'lchami, yaratilgan yili va obidalarning aniq nomlari ko'rsatilmaganligi sababli tahlil ularning vizual va kompozitsion vazifasi bilan chegaralanadi. Asar tavsifida dutor kompozitsiyaning yetakchi obrazi sifatida berilgan. Uning yirik shakli boshqa elementlarni o'z atrofida birlashtiradi va tomoshabin e'tiborini asosiy mazmuniy markazga yo'naltiradi.

Mazkur kompozitsiya doirasida dutorni milliy musiqiy meros timsoli sifatida talqin qilish mumkin. Buxoro me'moriy obrazlari esa tarixiy xotira va madaniy merosga ishora qiladi. Bu ma'nolar tasvirning kontekstiga bog'liq bo'lib, barcha asarlar uchun bir xil ramziy qoida sifatida qaralmaydi. Me'moriy tasvirlarning dutor tanasi ichiga joylashtirilishi asardagi asosiy badiiy bog'lanishni yuzaga keltiradi. Cholg'u shakli tarixiy manzarani birlashtiruvchi tasviriy maydonga aylanadi.

Natijada musiqa va me'morchilik yonma-yon qo'yilgan mustaqil buyumlar sifatida emas, umumiy madaniy xotiraning o'zaro bog'liq obrazlari sifatida ko'rinadi. Ushbu yechimning ahamiyati obrazlar sonida emas, ularning bitta shakl ichida mazmunan bog'langanidadir. Dutor dastasi chap pastdagi yirik tanadan o'ng yuqoriga diagonal yo'nalishda cho'zilgan. Ushbu diagonal kompozitsiyaga harakat beradi, me'moriy shakllarning vertikal yo'nalishlari esa uni muvozanatlashtiradi. Dutor tanasining yumaloq konturi, minora va gumbazlarning ritmi turli shakllarni yagona tasvirda bog'laydi. Dastaning yuqoriga yo'nalishini meros davomiyligiga ishora sifatida talqin qilish mumkin. Kompozitsiyada asosiy va ikkinchi darajali elementlarning vazifasi farqlanadi. Dutor umumiy siluetni belgilaydi, me'moriy shakllar esa uning ichki mazmunini ochadi. Yirik shakl bilan mayda detallar o'rtasidagi munosabat tomoshabinning tasvirni qabul qilish ketma-ketligini tashkil etadi. Avval umumiy siluet, so'ng uning ichidagi me'moriy tasvirlar anglanishi asarning g'oyasini bosqichma-bosqich ochishga xizmat qilishi mumkin. Me'moriy obrazlarni dator shakliga moslashtirish real fazoni aynan takrorlashdan ko'ra shartli, ramziy fazoni yaratishga qaratilgan. Shu bois bu yerda masshtab va joylashuvni faqat tabiiy ko'rinishga mosligi bilan baholash yetarli emas.

Muhim mezon - shakllarning bir-birini to'sib qo'ymasligi, asosiy siluetning o'qilishi va detallar umumiy g'oyaga bo'ysunishidir. Obidalarining aniq nomlari berilmagani sababli tahlil ularning umumiy kompozitsion vazifasi bilan chegaralanadi. Dastlabki tavsifga ko'ra, asarda jigarrang, sariq va moviy tuslar ustuvor. Iliq ranglar dator va me'moriy shakllarning umumiy rang muhitini birlashtirsa, moviy tuslar gumbazlar tasvirida rang kontrastini hosil qiladi. Iliq va sovuq ranglarning ushbu munosabati tasvirdagi ayrim qismlarni ajratish hamda umumiy koloristik muvozanatni saqlashga xizmat qiladi. Jigarrang tuslarni tarixiylik, moviy rangni esa osoyishtalik bilan bog'lash maqoladagi badiiy talqin sifatida qabul qilinadi. Rangning mazmuni faqat uning nomidan kelib chiqmaydi. U yorqinlik, to'yinganlik, yonma-yon joylashgan tuslar va umumiy kompozitsiya bilan birgalikda shakllanadi. Shu sababli asarning lirik kayfiyatini baholashda ranglar o'rtasidagi yumshoq o'tishlar hamda kontrast darajasi hisobga olinishi kerak. Fotosuratda fonning och moviy tusda yumshoq ishlangani, gumbazlarda to'yinganroq moviy rang qo'llangani va dator tanasi chetida jigarrang soya kuchaytirilgani ko'rinadi. Ushbu farqlar asosiy shaklni ajratish va me'moriy qismlarni ta'kidlashga xizmat qiladi. Akvarelga xos shaffoflik hamda rang o'tishlari asarning yengil ifodasini qo'llab-quvvatlaydi. Fotosurat tayyor natijani ko'rsatgani uchun bo'yoq qo'yishning haqiqiy ketma-ketligi haqida qat'iy xulosa chiqarilmaydi. Mazkur kompozitsion yondashuv asosida talabalarga ikki milliy meros obrazini umumiy g'oya bilan bog'lash vazifasini berish mumkin. Dastlab ular tanlangan obrazlarning madaniy mazmunini izohlaydi, keyin asosiy siluet va ichki tasvirlar joylashuvini ko'rsatuvchi bir necha

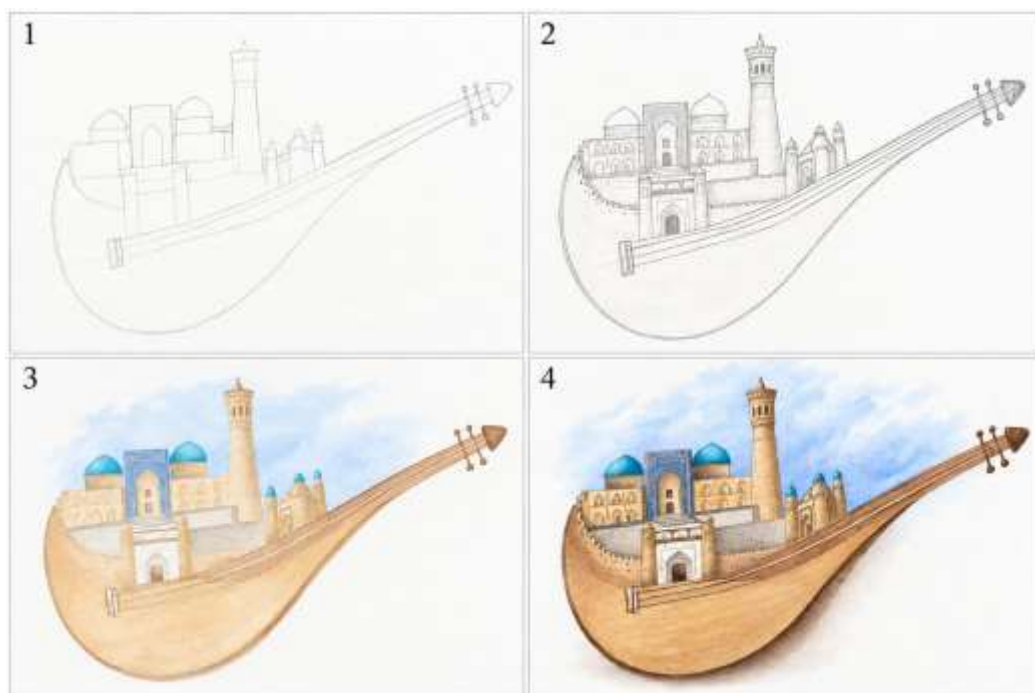
kichik eskiz yaratadi. Tanlangan eskiz uchun cheklangan rang palitrasi belgilanadi va yakuniy kompozitsiya bajariladi. Mashg'ulot yakunida ishlar obrazlar orasidagi mazmuniy aloqa, kompozitsion yaxlitlik, ranglar muvozanati va ijodiy yechimning asoslanganligi bo'yicha muhokama qilinishi mumkin. Talaba nima uchun aynan shu obrazlarni tanlaganini va ularni qanday bog'laganini tushuntiradi. Ushbu topshiriq kompozitsion fikrlash va ramziy talqinni mashq qilishga qaratilgan. Uning ijodiy qobiliyatga ta'sirini isbotlash uchun alohida pedagogik tadqiqot zarur. Quydagi ketma-ketlik tayyor asar asosida taklif etilgan metodik modeldir.

1-bosqich - kompozitsion joylashtirish. Qog'ozda dutor tanasining umumiy konturi va dastaning diagonal o'qi yengil qalam chiziqlari bilan belgilanadi. Me'moriy tasvirlar uchun yirik hajmlar ajratilib, asosiy shakllar bilan bo'sh maydon nisbati tekshiriladi.

2-bosqich - qalamtasvirni aniqlashtirish. Dutor tanasi va dastasi nisbatlari, minora, gumbaz va peshtoqlarning konturlari aniqlanadi. Arka va boshqa zarur detallar kiritiladi; yordamchi chiziqlar yengillashtiriladi. Me'moriy shakllar dutorning umumiy siluetiga bo'ysundiriladi.

3-bosqich - dastlabki rang qatlamlari. Fon uchun och moviy, dutor va binolar uchun yengil sariq-jigarrang tuslar qo'yiladi. Gumbazlarning moviy ranglari belgilanadi. Dastlab rang munosabatlari yaxlit holda olinib, mayda detallar keyingi ishlash uchun qoldiriladi.

4-bosqich - detallar va umumlashtirish. Me'moriy detallar, torlar hamda zarur yorug'-soya farqlari aniqlashtiriladi. Asosiy obrazga e'tibor qaratadigan kontrastlar kuchaytiriladi, ortiqcha detallar yumshatiladi va umumiy rang muvozanati tekshiriladi.

1-rasm. Kompozitsiyani bajarishning to'rt bosqichi

2-rasm. Tahlil qilinayotgan yakuniy asar

Asar fotosurati va tavsifi asosidagi tahlil dutor shakli va Buxoro me'moriy obrazlarining birlashtirilishi milliy merosni yaxlit ramziy obraz orqali ifodalash imkonini berishini ko'rsatadi. Dutorning yetakchi silueti kompozitsiyani tashkil etadi, ichki me'moriy tasvirlar esa uning tarixiy-madaniy mazmunini kengaytiradi. Iliq va sovuq ranglar munosabati mazkur obrazlar orasidagi vizual bog'lanishni kuchaytiruvchi vosita sifatida talqin qilinadi. Maqolada dutor va Buxoro me'moriy obidalarini obrazlarining yagona kompozitsiyada uyg'unlashuvi milliy merosni ramziy ifodalash usuli sifatida yoritildi. Dutorning umumiy shakli, me'moriy elementlarning joylashuvi va ranglar uyg'unligi asarning mazmuniy hamda kompozitsion yaxlitligini ta'minlaydi. Ushbu yondashuvdan tasviriy san'at mashg'ulotlarida milliy obrazlarni tanlash, ularni o'zaro bog'lash va rang yechimini asoslashga qaratilgan ijodiy topshiriqlarni tashkil etishda foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotsky L.S. Voobrogeniye i tvorchestvo v detskom vozraste. Psikh.ocherk.M.: Prosvesheniye, 1991.Page 54
2. Kuzin V.S., Lomov B.F., Psychology, Moscow. "Visshaya school" 1982, page 185
3. Ибадуллаева Ш. И. Формирование эстетического воспитания учащихся средствами природы //EUROPEAN SCIENCE Учредители: Олимп. – 2022. – №. 1. – С. 57-60.
4. Авлиякулова Нафиса Музаффаровна, Остонова Гулшод Раззоковна, Ибадуллаева Шахноза Илхамовна, Мусинова Азиза Содиковна РОЛЬ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ // European science. 2021. №2 (58). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-kultury-i-iskusstva-v-podgotovke-buduschiy-uchiteley-k-tvorcheskoy-deyatelnosti>.
5. Ибадуллаева Ш. И., кизи Файзиева Х. З. МИНИАТЮРА САДРИДДИНА ПОЧЧАЕВА //INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING. – 2022. – Т. 1. – №. 9.

6. Ilkhamovna I. S. Development of Fine Art of Uzbekistan in The Middle f XX Century. Middle European Scientific Bulletin, 9 .

7. Ибадуллаева Ш. И., Амонова Р. Ж. К. Коммуникативные Основы Художественной Культуры //Miasto Przyszłości. – 2022. – Т. 28. – С. 169-173.

8. Ibadullaeva S. I. PAVEL BENKOV'S LEGACY AT THE BUKHARA MUSEUM OF FINE ARTS. International Engineering Journal For Research &..., 2020 .

9. Ибадуллаева Шахноза Илхамовна, Остонова Гулшод Раззоковна, Ишанкулов Шерали Шарипович ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ХУДОЖЕСТВЕННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ // European science. 2021. №2 (58). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskaya-harakteristika-hudozhestvennyh-sposobnostey>.

10. Остонова Гулшод Раззоковна, Ибадуллаева Шахноза Илхамовна, Мусинова Азиза Содиковна, Авлиякулова Нафиса Музаффаровна ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОБУЧЕНИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ // European science. 2021. №2 (58). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/didakticheskie-printsipy-obucheniya-izobrazitelnomu-iskusstvu-v-obscheobrazovatelnyh-shkolah>.

11. Sulaymanova M. B. et al. The Significance Of Decorative-Applied Art In The Educational Process Of Higher Education //Journal of Contemporary Issues in Business and Government. – 2021. – Т. 27. – №. 1. – С. 3162.

12. Musinova Aziza Sadikovna, Ostonova Gulshod Razzokovna, Ibadullaeva Shahnoza Ilhamovna, Avliyakovna Nafisa Muzaffarovna THE PLACE OF ART IN PERSONAL DEVELOPMENT // European science. 2021. №2 (58). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-place-of-art-in-personal-development>.

13. Ibadullaeva S. I. Pavel Benkov's legacy at the Bukhara museum of fine arts //International Multidisciplinary journal. – 2020. – Т. 5. – №. 7. – С.